

ACC. N:R. 5746

Landskap: Småland. Upptecknat av: Lage Nilsson  
Härad: Sunnerbo Adress: Gårdby  
Socken: Vittaryd Berättat av: Gustav Rosén  
Uppteckningsår: 1938 Född år -72 i Vittaryd sn

LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

De sista vargarna m.m.

(Innehållsförteckning närslutes.)

196.

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. 5746

Landskap: Småland. Upptecknat av: Lage Nilsson  
Härad: Sunnerbo Adress: Gårdby  
Socken: Vittaryd Berättat av: Gustav Rosén  
Uppteckningsår: 1938 Född år -72 i Vittaryd sn

LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

1

Innehåll.

	sid.
Meddelaren	2
De sista vargarna (skallgång, "nordlappskan" m.m.)	3
Vargarna (vargskytte med fåra utlagd som åtel)	12
Åderlåtning (av svagsinta)	14
Tattarkvinna (förtrollar en pojke, som gör narr av henne)	16
Oxhandel m.m. (Till marknaden i Vittskövde. Tämjning av ungstutar såsom en syssla)	17
Anekdot ("Allt som går genom mors händer, så är det ogrynsamt!")	18

ACC. N:R. 5746

Landskap: Småland. Upptecknat av: Lage Nilsson  
Härad: Sunnerbo Adress: Gårdby  
Socken: Vittaryd Berättat av: Gustav Rosén  
Uppteckningsår: 1938 Född år -72 i Vittaryd sn

LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

2

#### MEDDELAREN

Gustav Rosén, född och uppväxt i socknen. Förfäderna voro, som ses i uppt:arna, sedan långt tillbaka bosatta i bygden.

Rosén har dock varit ute och borta från Vittaryd ganska lång tid, i och med det att han varit stamanställd vid Kronobergs regemente.

Kulturhistoriskt intresserad. Öppen och meddelsam. Betrodd kommunalman.

Porträtt av meddelaren, å foto med rubr. Person, som "sennar" en lie, från denna samma socken, vilket foto inlämnas till Folkminnesarkivets bildarkiv samtidigt med dessa uppteckningar.

ACC. N:R. 5746

Landskap: Småland. Upptecknat av: Lage Nilsson  
Härad: Sunnerbo Adress: Gårdby  
Socken: Vittaryd Berättat av: Gustav Rosén  
Uppteckningsår: 1938 Född år -72 i Vittaryd sn

LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

3

1 - 9

### DE SISTA VARGARNA

Min farfars far hette Per. Han var nämndeman och bodde i Guddarp. Han söp upp sina äodelar, så barnen fingo inte något arv. Min farfar, Samuel Gabrielsson, kom som mycket ung pojke till prästen i Vittaryd som dräng och han var hos honom i många år; tills han slutligen gifte sig och övergick till självständig jordbrukarverksamhet. Farfar var född 1819 och den här omtalade prästen var Sällman, som hade varit fältskär och varit med greve Bonde i Finland samt deltagit i det finska kriget. Prästgården låg inte där det nuvarande komministerbostället är beläget utan vid Feringe Södergård, ett par kilometer söder om kyrkan i socknen. Maderna av sjön Vidöstern gick på den tiden ända upp över området mellan prästgården och kyrkan. Om vintrarna skjutsade Samuel "doktor

ACC. N:R. 5746

Landskap: Smål. Upptecknat av: Lage Nilsson  
Härad: Sunnerbo Adress: -  
Socken: Vittaryd Berättat av: Gustav Rosén  
Uppteckningsår: 1938 Född år -72 i Vittaryd sn

LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

4

2

Sällman" till kyrkan på isen på dessa mader.

Den vackra ekskog, som förr växte över stora delar av Vittaryd socken, fanns inte ens på min farfars tid - annat än i traditionen! Man såg spåren av den mer då än nu kanske, t.ex. genom de vida, ihåliga stubbar, som stod kvar efter ekar, vilka hade varit omkring tre meter i diameter. Man plockade upp sten från marken och bar fram den och fyllde dem i stubbarnas tomma innanmäten, då man odlade jorden på ganska primitivt sätt i sina små skogshagar. Så som detta jordbruk skedde under tiden före min farfars tid, inskränkte det sig till att man hackade upp marken med en järnhacka en liten smula; innan man sen vanligtvis sådde råg på sin nyodling.

Men enligt vad farfar hade hört som barn, skulle danskarna ha

ACC. N.R. 5746

Landskap: Smål. Upptecknat av: Lage Nilsson  
Härad: Sunnerbo Adress: —  
Socken: Vittaryd Berättat av: Gustav Rosén  
Uppteckningsår: 1938 Född år -72 i Vittaryd sn

LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

5

3

bränt skogen samtidigt som de brände en del byar i socknen. Bland dessa byar var Feringe, som för övrigt före denna ödeläggelse låg längre mot väster än vad den gör nu.

De starka ekbjälkarna i Vittaryds gamla klockstapel, vilken är uppförd år 1695, bär för nutiden ett gott vittnesbörd om hur storlagen natur denna bygd en gång fordom haft.

De sista vargarna sköts här på 1840-talet. Min mor som var född år 1840 mindes att hon sett vargar som helt litet barn.

Man arbetade under en lång följd av årtionden målmedvetet på att utrota vargarna, ty om vintrarna kunde de bli ganska närgånga; något som för övrigt min farfar hade fått erfara.

Han kom en vinternatt från kvarnen i Ingelstad och var på väg hem till Feringe. Han körde om Näset, och där började ett par grå

ACC. N:R. 5746

Landskap: Smål. Upptecknat av: Lage Nilsson  
Härad: Sunnerbo Adress: -  
Socken: Vittaryd Berättat av: Gustav Rosén  
Uppteckningsår: 1938 Född år -72 i Vittaryd sn

LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

6

4

består jaga hästen. Hästen sprang i full trav och en varg följde honom vid vardera sidan framme vid bringan. Bägge vargarna vakta- de blott på tillfälle att hugga hästen i strupen. Vargarna hugger emellertid sällan något stort djur, förrän då detta av en eller annan anledning stannar en liten smula.

När farfar var framme vid den första gården i Feringe, körde han så tätt intill byggningen som han kunde och slog så hårt han orkade med en vagnstake i väggen. Vid detta oväntade buller drog sig vargarna en smula tillbaka. Den som bodde i gården kom ävenle- des skyndsamt ut. Med förenade ansträngningar lyckades han och farfar att slå ihjäl de bägge vargarna med yxor.

Farfars far hade en gång tillsammans med några bekanta suttit och supit, varvid en del vargar hade kommit fram i närheten av

ACC. N:R. 5746

Landskap: ..... Smål. .... Upptecknat av: ..... Lage Nilsson  
 Härad: ..... Sunnerbo ..... Adress: ..... -  
 Socken: ..... Vittaryd ..... Berättat av: ..... Gustav Rosén  
 Uppteckningsår: ..... 1938 ..... Född år -72 i Vittaryd sn

LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV~  
7

5

hans gård. Han var rusthållare och hade som sådan en av de mest obändiga kavallerihästar, som någonsin funnits. Hon slog och bet efter alla andra djur, som kom i hennes närhet. I den omdömeslösa stämning, som han och hans sällskap befann sig i, beslöto de att släppa ut "nummermärren" till vargarna, för att hon skulle slå ihjäl dem.

Vargarna flockade sig omkring henne. Hon "spelade och lekte". Bäst det var hade en varg kastat kull sig rakt framför henne, och han rullade sig lekfullt som en kattunge på marken. Märren dök ner huvudet och nosade på vargen. Han störtade sig ögonblickligen upp och högg sig fast i strupen på henne och han bet sålunda ihjäl henne mitt inför ögonen på hennes ägare och dennes gäster. Detta är ett påtagligt bevis för vilka stora förluster, som o-



ACC. N:R. 5746

Landskap: Smål. Upptecknat av: Tage Nilsson  
Härad: Sunnerbo Adress: -  
Socken: Vittaryd Berättat av: Gustav Rosén  
Uppteckningsår: 1938 Född år -72 i Vittaryd sn

LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

§

6

måttligt superi kan leda till för den som hänger sig åt dylikt.

För att utrota vargarna anordnade man vargskall med uppbåd av alla vuxna karlar i bygden. Man började med en kedja över södra delen av socknen och tog därigenom för sig hela området mellan sjöarna Bolmen och Vidöstern. Vid mossen vid Askernäs var det barn och gammalt folk, som "stod knapp" för att vargarna skulle motas ut på udden vid Askernäs. Där hade man vargnät spända mellan buskar och träd. Man fångade vargarna i dessa garn och stack sedan ihjäl dem med spjut.

En gång hade man endast två vargar med i drevet. Det var antagligen ett par gamla vargar, som hade varit med om sådan inringning förr och som nu syntes vara mycket på sin vakt. Kedjan hade slutit sig och var redan dubbel på udden där man skulle ta dem.

ACC. N.R. 5746

Landskap: ..... Småland ..... Upptecknat av: ..... Lage Nilsson .....  
Härad: ..... Sunnerbo ..... Adress: ..... - .....  
Socken: ..... Vittaryd ..... Berättat av: ..... Gustav Rosén .....  
Uppteckningsår: ..... 1938 ..... Född år ..... -72 i ..... Vittaryd sn .....

LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

9

7

Vargarna smög sig fram mot den, än på ett ställe och än på ett annat och var rädda att tvingas mot garnen. Av någon händelse rådde någon i kedjan bli rädd, när vargarna kom nära den plats där han hade posto. Han sviktade och drog sig en smula tillbaka, och genast hade bägge vargarna brutit sig ut genom kedjan och var försvunna fortare än man hann fatta det hela.

På hemvägen från detta drev hittade några av deltagarna de båda vargarnas lya. I denna var det tre ungar. En karl, som var klädd i en gammal "gästaspannshatt" (s.k. stormhatt), tog upp ungarna och stoppade dem i den påse som fanns i botten av dylika hattar, och man tog således hem vargungarna med sig till Erikstads gods, för att senare på kvällen avliva dem där.

En "nordlappska" höll sig i bygden. Hon uppträdde än här och än

ACC. N:R. 5746

Landskap: Småland. Upptecknat av: Lage Nilsson  
Härad: Sunnerbo Adress: -  
Socken: Vittaryd Berättat av: Gustav Rosén  
Uppteckningsår: 1938 Född år -72 i Vittaryd sn

LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

10

8

där, och säges ha ställt till obehag för folk genom det att hon förtrollade boskapen.

Hon åtog sig emellertid att skaffa bort vargarna slutgiltigt, och man håller ganska allmänt före att hon gjorde det också, även om det inte finns någon som kan närmare redogöra för hur hon bar sig åt.

För denna sin tjänst uppbar hon en summa silvermynt av sockenborna. Summan insamlades av en skallfogde bland dem som var intresserade av att bidra till att vargarna skulle försvinna. Sedan uppträdde vargarna blott så förfärligt sällan att folk blev vettskrämda, när de någon gång råkade få se en varg.

Ett ännu levande exempel på detta senare är en gammal dam i socknen. Hon var vallpiga och gick med korna i skogen, då där kom

ACC. N:R. 5746

Landskap: ..... Småland ..... Upptecknat av: ..... Lage Nilsson .....  
Härad: ..... Sunnerbo ..... Adress: ..... - .....  
Socken: ..... Vittaryd ..... Berättat av: ..... Gustav Rosén .....  
Uppteckningsår: ..... 1938 ..... Född år -72 i ..... Vittaryd sn .....

LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

||

9

en varg och ställde sig och tittade på henne. Flickan skrek så förfärligt att "rösten tog slut på henne, och hon kunde inte tala på många dar".

ACC. N:R. 5746

Landskap: Smål. Upptecknat av: Lage Nilsson  
Härad: Sunnerbo Adress: Gårdby  
Socken: Vittaryd Berättat av: Gustav Rosén  
Uppteckningsår: 1938 Född år -72 i Vittaryd sn

LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

12

1 - 2

### VARGARNA

Här är något som hände på meddelarens farmors fars tid, då meddelarens farmors bröder var ett par knappt halv vuxna pojkar. Han hade lagt ut åtel till vargarna, dels i Hult, där han bodde, och dels i Gökaboda, där han även hade en gård. Och han var själv i Hult om natten och vaktade om vargarna skulle komma och äta - det var någon fåra, han hade utlagd som åtel. Men vargarna kommo inte.

På natten hörde han däremot att vargarna var vid Gökaboda. Han hade också lagt ut åtel där, och hans båda pojkar var där och vaktade. Det ligger två kilometer öster om Hult, så han hörde tydligt när vargarna var i full fart med att slåss om fåran, och då begav han sig dit, tagande vägen gent över skogen och morasen dit.

ACC. N:R. 5746

Landskap: Smål. Upptecknat av: Lage Nilsson  
Härad: Sunnerbo Adress: Gårdby  
Socken: Vittaryd Berättat av: Gustav Rosén  
Uppteckningsår: 1938 Född år -72 i Vittaryd sn

---

LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

—  
13

2

När han kom fram, sköt han en varg, och de båda pojkarna, som hade somnat från allt samman, och varken visste om att vargarna var där eller att vargarna slogs, de vaknade nu, och den ene sade till den andre brodern: "Du har ställt din bössa, så hon small av, din knöl!"

Men gubben agade pojkarna för deras försumlighet.

ACC. N:R. 5746

Landskap: Småland. Upptecknat av: Lage Nilsson  
Härad: Sunnerbo Adress: Gårdby  
Socken: Vittaryd Berättat av: Gustav Rosén  
Uppteckningsår: 1938 Född år -72 i Vittaryd sn

#### ÅDERLÅTNING

En präst i denna församling, som hette Sellman och kallas doktor Sellman - ty han hade varit fältskär under finska kriget - <sup>1)</sup>, botade galningar, som man förde till honom i prästgården - genom att han stack dem i nacken.

Han tog och drog ut skinnet i nacken på dem och stack dem sedan genom det, "så som man sticker en kalv". Genom detta blevo de åderlåtna och brukade tillfriskna.

En som man hade fört till honom från Voxtorp i Jönköpings län, var så galen, så att han ville begå självmord, och under natten som han var i prästgården, innan han hade blivit behandlad, tillfogade han sig skador i halsen med en halv sax, som man inte hade kommit åt att gömma undan för honom, för det att man hade inte

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

14

1) Med. lic.  
S.N. Sellman,  
präst i Vitt-  
aryd 1822-39  
- enl. tav-  
la med för-  
teckn. på  
socknens  
präster i  
kyrkans sa-  
kerstia; jfr  
äv. sid. 3  
bland dessa  
uppt:ar!

ACC. N:R. 5746

Landskap: Småland. Upptecknat av: Lage Nilsson  
Härad: Sunnerbo Adress: Gårdby  
Socken: Vittaryd Berättat av: Gustav Rosén  
Uppteckningsår: 1938 Född år -72 i Vittaryd sn

LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

15

2

sett den. Så begav han sig därifrån sedan.

Man följde blodspåren efter honom, och man fick honom tillrätta igen.

Han dog inte av de skador han tillfogat sig. Sellman stack honom, och man fick resa hem.

Men fru Sellman ville inte att det skulle tagas emot fler galningar i prästgården sedan, utan då man kom dit med dem sedan för att de skulle bli botade, fick man bo på andra ställen i socknen; var man kunde.



ACC. N:R. 5746

Landskap: Smål. Upptecknat av: Lage Nilsson  
Härad: Sunnerbo Adress: Gårdby  
Socken: Vittaryd Berättat av: Gustav Rosén  
Uppteckningsår: 1938 Född år -72 i Vittaryd sn

LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

16

### TATTARKVINNA

Min meddelares svärfar skulle göra sig litet lustig, när han var barn, vid ett tillfälle, då det var en tattarkvinna som var på besök hemma hos hans föräldrar. Han roade sig med att hoppa och göra konster framför henne - allt i avsikt att genera och förarga henne. Den där gumman hette Kajsa.

Hon sade till honom: "Du skall hoppa lagom!" (d.v.s. 'Du skall snart få anledning att inte göra sådana där konster'). Och pojken blev svullen i ena foten. Han fick mycket ont i den, och kunde inte hoppa. Då måste man skicka efter tatterskan, och hon skulle bota honom.

"Vi skall skaffa ett halvstop brännvin. Och det skall du och jag och din far supa ur," sade hon, "så skall du bli bättre". Man gjorde så. De söp ur brännvinet. Pojken blev bra.

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. 5746

Landskap: Småland. Upptecknat av: Lage Nilsson  
Härad: Sunnerbo Adress: Gårdby  
Socken: Vittaryd Berättat av: Gustav Rosén  
Uppteckningsår: 1938 Född år -72 i Vittaryd sn

LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

17

OXHANDEL M.M.

Meddelarens svärfar var en ivrig oxhandlare. Han brukade bl.a. fara ner till marknaderna i Vittskövde i Skåne och sälja oxar eller köpa. Han var född 1830.

Roséns farmors far sysslade på sin tid mycket med att tämja ungstutar. Han var en slags specialist på detta. Han tämjde ungstutar åt folk i bygden.

ACC. N:R. 5746

Landskap: Smål. Upptecknat av: Lage Nilsson  
Härad: Sunnerbo Adress: Gårdby  
Socken: Vittaryd Berättat av: Gustav Rosén  
Uppteckningsår: 1938 Född år -72 i Vittaryd sn

LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

18

#### ANEKDOT

"Allt som går genom mors händer, så är det ogrynnsamt!"

Det var en mor, som var så förfärligt rädd om sin dotter, så hon ansåg inte att flickan skulle ha några manfolk, när hon nu började bli litet vuxen, och flickan hade en pojke som var hennes fästman, och när han skulle vara ilag med flickan, så skulle hennes mor hålla handen om picken och så skulle hon släppa efter med en finger i sänder i tur och ordning, så att det inte kunde bli något mer än flickan tålte. - "Släpp på!" sade flickan, och modern släppte upp med en finger. "Släpp på!" sade flickan igen, och då släppte modern med en finger till. Och så en till, och så nästa! "Släpp på!" sade flickan, då modern till slut hade släppt med hela handen, och då var där inte mer att släppa på. "Ja, det

ACC. N:R. 5746

Landskap: ..... Smål. .... Upptecknat av: ..... Lage Nilsson .....  
Härad: ..... Sunnerbo ..... Adress: ..... Gårdby .....  
Socken: ..... Vittaryd ..... Berättat av: ..... Gustav Rosén .....  
Uppteckningsår: ..... 1938 ..... Född år ..... -72 i Vittaryd sn .....

---

LUNDS UNIV.  
FOLKMINNES-  
ARKIV

19

2

är då det jag säger," sade flickan, "att allt som går genom mors händer, så är det ogrynnsamt."